

Laos: polityka pamięci historycznej

CENTRUM
STOSUNKÓW
MIĘDZYNARODOWYCH

Analiza

8/2016

www.csm.org.pl

Dr Tomasz Gerlach

Ekspert Centrum Stosunków Międzynarodowych. Dyplomata, znawca problematyki Azji Południowo-Wschodniej. Wieloletni radca do spraw kultury, nauki i technologii w krajach tego regionu, m.in. w Laosie, gdzie pełnił funkcję szefa placówki (charge d'affaires).

Pod koniec lipca br. przywódcy 10 krajów ASEAN spotkali się w Vientiane, co zwróciło uwagę na Laos. Ten wciąż biedny i mało znany Polakom kraj wart jest uwagi ze względu na niezwykle żywą u nas debatę o pamięci historycznej. W Laosie budowa oraz stopniowe umacnianie tożsamości kulturowej i politycznej państwa mają znaczenie zarówno dla jego przyszłości, jak i dla zachowania równowagi politycznej w regionie, zdominowanym przez powstające sieci politycznych, gospodarczych i kulturowych zależności.

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

2

Wraz z wzrastającą pozycją, każde państwo dąży do zbudowania własnej pamięci historycznej, wzmacniającej współczesną tożsamość oraz oddającej jego aspiracje i cele. Laotańska Republika Ludowo-Demokratyczna, utworzona w 1975 roku, w ostatnich latach szybko się rozwija i ma coraz większe ambicje.

Laos jest jednym z zaledwie czterech krajów Azji wciąż rządzonych przez partie komunistyczne (obok Chin, Wietnamu i Korei Północnej). Jednocześnie, należy do Stowarzyszenia Państw Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), które buduje właśnie swój jednolity rynek i stara się koordynować wspólne działania w regionie. Państwo jest na rozdrożu: poszukuje takiej drogi dalszego rozwoju, która umożliwiłaby gospodarczy rozkwit bez rezygnacji z posiadanego ustroju ani z kulturowej tożsamości, którą wciąż pieczołowicie buduje.

Społeczeństwo a państwo

Historyk australijski Martin Stuart-Fox trafnie zauważył, iż ludność Laosu ma swą historię, ale państwo nie. Długie trwanie historyczne łatwiej odnieść do społeczności niż struktury politycznej, która w obecnej formie powstała dopiero w czasach współ-

czesnych. Logo Laosu zawiera formułę, iż władze budują społeczeństwo dążące do jedności, pokoju, równości etc.¹ Jednak tworzenie spójnej tożsamości kulturowej jest nadal ogromnym wyzwaniem. Trudno zjednoczyć wieloetniczne elementy o różnych tradycjach wierzeniowych i kulturowych w jednym pojęciu narodu, bo cały obszar Azji Południowo-Wschodniej, w środku którego leży Laos, podlegał bardzo dynamicznej wędrówce ludów i był miejscem osiedlania się różnych grup etnicznych, co zaowocowało różnorodnością wszystkich państw tego regionu.

Laotańską Republikę Ludowo-Demokratyczną (Lao PDR), utworzoną w 1975 roku po zakończeniu wojny amerykańsko-wietnamskiej, zamieszkuje ponad 60 różnych grup etnicznych, które przez wieki żyły poza głównym nurtem kulturowo-politycznych zmian. Jedynie obszar nizin nad Mekongiem był terenem kontaktów i rozwoju cywilizacyjnego.² Niedostęp-

¹ Oficjalne logo Lao PDR mówi, że jest to państwo zapewniające wszystkim mieszkańcom wszystkich etnik „Peace, Independence, Democracy, Unity, Prosperity”.

² W dzisiejszym Laosie wymienia się ponad 65 grup etnicznych, które stanowią niemal połowę ludności tego państwa. Podobnie różnorodne składniki etniczne charakteryzują dzisiejsza Tajlandię, Birmę, czy Wietnam oraz Kambodżę, dyna-

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

3 ●

ne komunikacyjnie obszary górskie i podgórskie Laosu (ponad 80% powierzchni) bytowały w dużej izolacji. Za czasów kolonialnych i w okresie niepodległego Królestwa Laosu dochodziło na tych terenach do zamieszek czy zbrojnego oporu przeciw państwu czy płaceniu podatków. Ludność pozostała animistyczna, bo buddyzm tutaj nie dotarł.

Podczas wojny wietnamskiej zarówno amerykańska CIA jak i komunistyczny ruch rewolucyjny wykorzystywali te głębokie podziały etniczne. Władze komunistycznego Laosu stanęły przed trudnym zadaniem włączenia całej ludności w wizję jedności narodowej. Chcąc uporządkować relacje między wszystkimi grupami etnicznymi i budować poczucie spójnej tożsamości podzieliły populację na 3 grupy: Lao Lum - dominującą ilościowo ludność nizin położonych nad Mekongiem, oraz Lao Sung i Lao Thyng - mieszkańców terenów górskich i podgórskich. Użycie przedrostka „Lao,” ma tworzyć wrażenie, iż ludność stanowi już jeden naród. Metodę tę stosowano już wcześniej – zarówno w okresie kolonialnym, jak i za czasów Królestwa Laosu. Nie zmienia to faktu, iż do takiej

narodowej spójności daleko a realizacja celów zapisanych w logo państwa jest wciąż wielkim wyzwaniem.

Polityka pamięci historycznej musiała od początku jej zaprowadzania zmierzyć się z istniejącymi stereotypami dotyczącymi Laosu. Na przykład badacze Azji Południowo-Wschodniej Neher i Marlay³, jeszcze w połowie lat 90-tych, przedstawiali Laos jako satelitę Wietnamu, a nie jako suwerenne, spoiste państwo. Jak pisze Randi Jerndal amerykańskie dowództwo, które zdecydowało o zrzuceniu na Laos milionów ton bomb zostało do tego zachęczone przez własną administrację, która nie dowierzała, iż taki kraj w ogóle istnieje. Inni mawiali, że jest to terytorium marginesowe, peryferyjne i zacofane (taki był m.in. stosunek administracji kolonialnej przez blisko pół wieku).

Powstanie tego rodzaju opinii wynikało m.in. stąd, że dzieje Laosu dokonywały się przez wieki między konkurującymi ze sobą w regionie siłami, a Laos był tylko terenem, miejscem pomiędzy nimi. Władzom Lao PDR może nie być w smak, że dane historyków współczesnych mówią, iż Laos jest tworem administracji kolonialnej. Lepiej

mizując drastycznie, jak zwłaszcza w Myanmarze, wewnętrzne sprawy tych państw.

³ Neher C.D. and Marlay R., „Democracy and Development in SEA”, Westview Press 1995.

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

4 ●

jest bowiem mniemać, iż Laos został utworzony przez „ruch niepodległościowy” kierowany przez rewolucyjną partię LPRP⁴. Niemniej jednak historiografia Lao PDR nawiązuje do odległej przeszłości monarchii i nawet mimo woli czerpie z dorobku intelektualnego z okresu kolonialnego.

Laos a sąsiedzi

Laos został formalnie utworzony w formie odrębnej struktury w 1893 roku jako kolejny element budowanej przez Francję Unii Indochińskiej.⁵ W latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku kampania tworzenia tożsamości kulturowej i narodowej uruchomiona przez Francuzów w Laosie miała przeciwdziałać rosnącym nacjonalizmom na terenach ościennych, które zagrażały koncepcji unii. Budując „francuską

przestrzeń” kolonialną władze starały się przede wszystkim przerwać utrwalone od wieków więzy ludności tych regionów z ówczesnym Siamem, od 1939 roku nazwanym Tajlandią, który pozostawał niepodległy, trwając między obszarami kolonizowanym przez Francuzów i Brytyjczyków.

W okresie przed-kolonialnym dzieje dzisiejszych Tajlandii i Laosu były ze sobą ściśle związane ze względu zarówno na ekspansję królestwa Siamu i jego wcześniejszych wcieleń (Sukhotai i Ayuthaji) na tereny na wschód od Mekongu, jak również na migracje ludności za czasów laotańskiego królestwa Lan Sangu, które obejmowało część obszarów, należących dziś do Tajlandii. Północno-wschodnie tereny tego państwa (tzw. Isan) zamieszkuje ludność etnicznie i historycznie laotańska, ogółem blisko 20 mln osób.

Francuska administracja kolonialna zamierzała utworzyć „granicę kulturową” między Laosem i Siamem przez wypracowanie dla Laosu odrębności historycznej, religijnej, kulturowej a nawet specyfiki lingwistycznej. Miałoby to zapobiec powstającym w latach dwudziestych wśród inteligencji laotańskiej tendencji pro-siamowskich. Budulcem stała się wciąż żywa tradycja buddyjskiej ludności jak i wzbogacona o odkrycia naukowe wiedza na temat spuści-

⁴ LPRP = Lao People's Revolutionary Party; nazwa przyjęta w 1972 r. dla jej poprzedniczki Lao People's Party utworzonej w 1955 r.

⁵ Laosu jako odrębnego państwa nie było w czasie, gdy w połowie XIX wieku pojawili się tu Francuzi. Z dawnych dziejów ostało się tu królestwo Luang Prabang, z rodzimą dynastią, które w 1893 roku wraz z dalszymi terenami zdobytymi w wojnach ze Siamem nad środkowym Mekongiem i na południe od dzisiejszego Vientiane Francuzi włączyli do Unii Indochin. Nowo pozyskany obszar administracja kolonialna nazwała Laosem.

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

5

zny kulturowej tego obszaru. Partia komunistyczna korzysta z tego dorobku budując pamięć historyczną młodego państwa. Powstająca historiografia laos i zapewnianie przestrzeni publicznej miejscami pamięci służą także umacnianiu legitymacji do pełnienia władzy.

Zmiana podejścia

Francuzi wycofali się z Indochin w 1953 roku dając Królestwu Laosu niepodległość⁶. Kiedy w 1975 roku komuniści je obalili ustanawiając Laotańską Republikę Ludowo-Demokratyczną starali się przede wszystkim wykreować nowego człowieka socjalistycznego, dla którego historia miała by się zaczynać od początku ich rządów. Usunięto króla Sisavang Vatthana⁷, który po kilku latach zakończył życie w obozie odosobnienia wskutek wycieńczenia i chorób. Niezadowolonych poddano swoistej terapii - rygorom reedukacji w specjalnie utworzonych obozach. Dominujący w Laosie budyzm miał się stać nośnikiem idei socjali-

zmu⁸ a kierownictwo rządzącej partii (LPRP) wskazywało na wiele wspólnych elementów nowego ustroju i dawnej religii, chociażby w sferze wrażliwości na kwestie społeczne czy bytu ludności. Opornych mnichów poddawano inwigilacji i zmuszano do deklarowania lojalności wobec ideologii marksistowskiej.

Prześladowania i różne formy nacisków na zmianę przekonań doprowadziły do masowych ucieczek reprezentantów inteligencji i elit władzy do Tajlandii i dalej - do Francji i Stanów Zjednoczonych. Jednocześnie sama partia socjalistyczna zwracała uwagę, że społeczeństwo odchodzi od buddyzmu na rzecz starych przesądów i dawnych praktyk animistycznych. Budziło to niepokój ówczesnych liderów, bo podważało to „naukową doktrynę” partii.

Kiedy w latach 90-tych Laos otworzył się na kontakty zewnętrzne i wszedł do organizacji państw Mekongu⁹ oraz Stowarzyszenia ASEAN, znalazł się w gronie podmiotów o ukształtowanej państwowości, ciągłości historycznej oraz silnym poczuciu tożsamości narodowej i kulturowej. Jednocześnie, niektóre z nich – zwłaszcza Tajlandia –

⁶ Królestwo Laosu, jako monarchia konstytucyjna, powstało na mocy Traktatu francusko-laotańskiego z 9.XI.1953 r.

⁷ Sisavang (lub Savang) Vatthana (1907-1978) był ostatnim królem Laosu.

⁸ M. Stuart Fox, str. 110.

⁹ Greater Mekong System (1992 r.), Mekong River Commission (1995 r.), ASEAN (1997 r.).

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

6

traktowały Laos jako część ich własnej historii, zarówno w sensie terytorialnym jak i ludnościowym. Laotańskie władze musiały znaleźć na to odpowiedź. Zdały sobie sprawę, że dla budowy jedności kraju kluczową rolę mają powszechnie podzielane przez ludność wartości a nie "komunistyczna obrzędowość ideologiczna" czy propaganda megafonowa w duchu socjalistycznym, silnie rozwijana z początku zwłaszcza w mniejszych ośrodkach i na wsi.

Partia zdała sobie sprawę, że marksizm nie znalazł zrozumienia wśród ludności i nie mógł służyć jako tworzywo jednoczące społeczeństwo ani budulec tożsamości państwa. W wielu domach Laosu przetrwała natomiast tęsknota za własną, utraconą niedawno tradycją królewską. Wizerunki króla Tajlandii czczono jak religijne ikony, niejako w zastępstwie własnego monarchy, uosabiającego buddyjskie wartości. Władze niepokoiło oddziaływanie na ludność tajskich mediów telewizyjnych powszechnie odbieranych w kraju. Zauważyły także, że obchody świąt buddyjskich cieszyły się znacznie większą popularnością niż monotonne parady wojskowe czy wiece organizowane przez partię. Stopniowo następowała zmiana nastawienia władz do religii oraz rojalistycznych tradycji.

Socjalistyczne państwo a tradycje rojalistyczne

Centralnym punktem pamięci historycznej państwa stały się dzieje królestwa Lan Sang Hom Khao (Milion Słoni i Białego Parasola). Mocno idealizowany okres stał się dla ludowej republiki źródłem tożsamości narodowej i początkiem budowania państwowości laotańskiej. Lan Sang założył nad środkowym Mekongiem w XIV wieku król Fa Ngum¹⁰. Zniknęło w początkach XVIII wieku¹¹, po ponad 350 latach istnienia, pod naporem królestw ościennych, które podzieliły się jego terytorium. Ludność królestwa była mieszaną etniczną, migrowała i była przesiedlana jako zdobycz wojenna, dlatego nie odczuwała zmiany przynależności do innego władcy.

Przez pierwsze lata istnienia Laotańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, władze niszczyły tradycje monarchii i ośmieszały dwóch ostatnich królów (Sisavangvong¹² i Sisavang Vatthana, panował do 1975 r.), nazywając ich „marionetkami imperialistów francuskich i amerykańskich”. W ostatnich latach jednak sytuacja

¹⁰ Rok 1353 uważa się tradycyjnie za datę powstania królestwa.

¹¹ W roku 1707 nastąpił 1 etap rozpadu Lan Sang.

¹² Sisavangvong panował w latach 1904-59.

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

7 ●

się zmieniła. W 2003 roku partia zdecydowała się na uczczenie króla Fa Nguma, twórcy królestwa Lan Sang.¹³ Przebieg uroczystości odsłonięcia jego pomnika obfitował w symboliczne gesty oraz rytuały związane z buddyzmem. Główną rolę odegrał prezydent państwa i jednocześnie lider partii. Wypełnił przypisane dawnym władcom czynności, m.in. poddał się ablucjom oczyszczającym ciało i umysł, złożył modlitwę (pudżę) oraz rytualny hołd przed posążkiem Buddy¹⁴ - symbolem zarówno tożsamości laotańskiej jak i władzy duchowej.

W latach następnych w przestrzeni publicznej, zwłaszcza w stolicy, pojawiły się kolejne pomniki nawiązujące do historii Laosu. I tak w 2010 roku z okazji rocznicy 450-lecia stolicy w Vientiane otwarto dla publiczności kilkukilometrowy bulwar nad Mekongiem, a w jego centralnym miejscu, nieopodal pałacu prezydenckiego, wystawiono pomnik króla Anou Vonga¹⁵. Majestatyczna 8

metrowej wysokości statua ostatniego władcy królestwa Lan Sang góruje nad bulwarem i spogląda na przeciwny brzeg rzeki, ręką wskazując Tajlandię dla podkreślenia bliskich związków z terenami dzisiejszego tajskiego Isanu. Królowie buddyjskiego Lan Sangu uznani zostali nawet za "proto-rewolucyjnych" patriotów, którzy odważnie walczyli o przetrwanie kultury lao. Król Anou Vong dorobił się pomnika właśnie dlatego, że choć poniósł klęskę, ale odważnie walczył o zachowanie niepodległości ówczesnego królestwa i narodu laotańskiego.

Tradycja monarchii wiąże się w Laosie ściśle z religią. Każdy monarcha był strażnikiem przestrzegania wartości buddyjskich, bo od tego zależał los królestwa. Jednocześnie, władcy musieli łożyć materialnie na rzecz sanghy buddyjskiej, utrzymywać i wznosić świątynie itp. Podtrzymując tę tradycję i wypełniając te zobowiązania partia utożsamia swą rolę z rolą dawnych monarchów buddyjskich i czerpie z tego tytułu prawo do utrzymywania swej wiodącej pozycji i roli w społeczeństwie.

¹³ Poniżej relacja własna na podstawie osobistego uczestniczenia w uroczystości w Vientiane.

¹⁴ 38 centymetrów liczący posązek Buddy jest najbardziej czczonym w Laosie tego rodzaju obiektem. Posązek miał się pojawić w królestwie Lan Sang w XIV w. i pochodzi prawdopodobnie z Kambodży.

¹⁵ Król Anouvong panował w latach 1804-28) nad częścią rozczłonkowanego już wtedy d. królestwa Lan Sang. Popularnie uważa się go za jego ostatniego władcę. W istocie panował nad królestwem

Viangchan (dz. Vientiane), skąd prowadził kampanię przeciwko Siamowi.

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

8

Socjalistyczne państwo a religia

Buddyzm jest bardzo ważnym elementem laotańskiej kultury i tożsamości. Władze zaczęły stopniowo wprowadzać w przestrzeń publiczną ikonografię, łączącą świecką tradycję rewolucyjną z buddyjskim sacrum. Ustawiane od 1997 roku w wielu miejscach publicznych w Vientiane i na prowincji popiersia z brązu komunistycznego ojca założyciela Lao PDR Kaysone'a Phomvihana¹⁶ umieszczano na cokółach przedstawiających kwiat lotosu, który symbolizuje religię buddyjską. Wódz rewolucji i zarazem uosobienie państwa łączył się w ten sposób z czytelną dla ludności ikonografią religijną.

Do dziś odrestaurowano niemal całe założenie architektoniczne i sakralne That Luang, górującej nad miastem stupy buddyjskiej, najbardziej charakterystycznego dla Vientiane zespołu religijnego z 15/16 wieku. Stupa niesie wiele znaczeń. Jest bowiem symbolem kosmologicznym buddyzmu lao, jako tzw. "oś świata", a zarazem symbolem przetrwania kultury tradycyjnej lao (That

Luang wielokrotnie niszczone i odbudowywano), wreszcie jest najważniejszym, oficjalnym symbolem państwa. W 2012 roku wzniesiono nową świątynię na siedzibę symbolicznie chroniącego miasto „pilara założenia miasta”. Istotną rolę dla krzewienia tożsamości kulturowej Laosu spełniają dwie świątynie (waty, pagody) o charakterze muzealnym (Phra Keo i Sisaket). Szczególną popularnością jako miejsce kultu pełni obecnie świątynia Wat Simuang, która znajduje się u zbiegu dwu innych ulic noszących imiona królów z epoki Lan Sang, Samsenthaia i Setthathiratha¹⁷.

Komuniści przejmując władzę zachowali pomnik króla Sisavangvonga¹⁸, wzniesiony jeszcze przez rząd królewski przy tej świątyni w latach 50-tych. Większość z tych odrestaurowywanych świątyń, a także nowych, pełni obecnie ważną funkcję swoich sanktuariów historii Laosu. Także wzornictwo budowlane stosowane obecnie dla budowli publicznych nawiązuje do tradycyjnej architektury świątynnej. Rzeczą codzienną i normalną są obecnie pochówki czy ceremonie weselne rodzin najwyższych urzędników partyjnych w coraz liczniej-

¹⁶ Kaysone Phomvihane (1920-92), pierwszy prezydent Lao PDR, wcześniej lider ruchu rewolucyjnego.

¹⁷ Pierwszy panował w l. 1373-1416, drugi w l. 1548-71.

¹⁸ Panował w l. 1904-59.

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

9

szych w krajobrazie kraju świątyniach buddyjskich.

Zmianę linii politycznej marksistowskich władz wobec religii wyraził w 1998 roku Departament do Spraw Religii Laotańskiego Frontu Budowy Narodu w oficjalnej wypowiedzi na temat duchowej roli religii w ogólności i buddyzmu w szczególności dla życia narodu.¹⁹ Podkreślono m.in. rolę mnichów buddyjskich jako doradców władcy w dawnych wiekach. Uderza także stwierdzenie, iż roli religii nie umniejszy nawet postęp nauki i technologii. "W czasach obecnych niektórzy myślą, iż religia zaniknie kiedy człowiek osiągnie wystarczający poziom rozumienia nauki i technologii. Okazuje się, że jest odwrotnie. Im więcej rozwija się nauka i technologia, tym bardziej czuje się potrzebę osiągnięcia szczęścia duchowego i moralnego. Innymi słowy wzrasta pragnienie wyższych wartości moralnych, sprawiedliwości, wartości humanistycznych, cywilizacyjnych oraz pokoju. W sumie, tak długo, jak religia utrzymuje swoją rolę jako moralna inspira-

cja dla ludzkości, możemy być pewni, że zasady i cnoty religijne na zawsze pozostaną w sercach ludzkich".²⁰

To wystąpienie koresponduje z szerszym nurtem odrodzenia wartości religijnych i tradycji kulturowych w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Bezkrytyczne przyjmowanie modelu zachodniego, nastawienie na modernizację i formowanie świeckiej tożsamości nie dały bowiem dobrych wyników a wręcz przeciwnie - spowodowały społeczne frustracje i anomalie postaw. Religia więc powróciła, na czym skorzystali też sami liderzy, czerpiąc z jej wartości dla wzmocnienia swej legitymacji do rządzenia. W światopoglądzie buddyjskim władze znalazły dodatkowy instrument dla umacniania autorytarnego przywództwa politycznego i zaczęły stopniowo prezentować się jako ich depozytariusz. Samo państwo zajęło się „sponsorowaniem odnowy tradycji”.

¹⁹ Laotański Front Budowy narodu utworzono w 1979 r. dla jednoczenia różnych etnik i klas społecznych, rozbudzania świadomości politycznej, mobilizowania ludności do wypełniania „kierowniczej roli” w państwie.

²⁰ Dept. of Religion, art. Religion and society w: "Lao Sang Sat", nr 1(1), 1998.

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

10

Religia a różnorodność etniczna

Eksponowana przez władze komunistycznego Laosu kultura buddyjska wyraźnie góruje nad etniczną różnorodnością kraju. Laotańskie elity polityczne uznają tradycję buddyjską jako esencję kultury narodowej, buddyzm jednak nie obejmuje całości społeczeństwa. Rzeczywistością Laosu jest pluralizm etniczny a mniejszości etniczne to niemal połowa ludności kraju. Włączenie ich do podstawowego nurtu kultury buddyjskiej jest szczególnie trudne wciąż praktykują różne formy kultów animistycznych, uznawanych przez elity za objaw wsteczności i zacofania kulturowego. Umieszczając na pierwszym planie buddyzm, jako kluczowy element tożsamości narodowej i dziedzictwa kulturowego władze budują nowy obraz partii jako protektora i obrońcy tradycyjnych wartości kulturowych, a jednocześnie chcą osłabić pluralizm etniczny państwa.²¹

Mniejszości etniczne są dowartościowywane przez podkreślanie ich roli w walce rewolucyjnej i slogany partyjne mówiące o budowaniu wieloetnicznego narodu laotańskiego. W praktyce jednak są neutralizowa-

ne m.in. poprzez przesiedlanie z miejsca na miejsce w miarę postępujących inwestycji hydroenergetycznych czy górniczych.²²

Polityka historyczna

Budowanie pamięci historycznej w Laosie jest podobne do procesów budowy tożsamości narodowej w krajach postkolonialnych. Chodzi o wzmocnienie w społeczeństwie ducha patriotyzmu i legitymizacji do rządzenia wieloetnicznym narodem. Laotańskie władze nigdy nie zrezygnowały z wprowadzania systemu wartości marksistowskich. Jak zauważa historyk Laosu Grant Evans, polityka historyczna Laotańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej charakteryzuje się dwiema - jest wyrazem starań władz, by utworzyć iunctim między tradycją, a oficjalną ideologią rewolucyjną rządzącej partii. Gloryfikuje zwycięską walkę rewolucyjną a zarazem wzbogaca indoktrynację partyjną promując i sponsorując dziedzic-

²¹ Por. m.in. Grant Evans, 1998;

²² Przesiedlenia i rugowanie z ziem od wieków uprawianych ludność uważa za niesprawiedliwe, władze zaś tłumaczą, że przesiedlenia, dając tereny pod inwestycje, są wyrazem postępu i ekonomiki rozwoju. Władze oczekują, że są to argumenty wystarczająco tłumaczące ich racje (Ian Baird, 2012).

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

11

two kulturowe i wartości buddyjskiej monarchii. Odnowa tradycji została w Laosie upaństwowiona. Nadal żywa kultura buddyjska prezentowana jest jako podstawowy element dziedzictwa kulturowego kraju.

Polityka historyczna jaką starają się prowadzić władze napotyka na rozliczne trudności w związku z postępującą globalizacją i integracją regionalną oraz zachodzącymi na tym tle przemianami społecznymi w kraju. Badacze zajmujący się np. postawami młodzieży laotańskiej wobec własnej historii i stosunku do przeszłości mówią o słabym zainteresowaniu przeszłością, o czym może np. świadczyć niska frekwencja w muzeach. Czytelnictwo w Laosie, wg badań socjologicznych, jest słabo rozwinięte a spuścizna literacka nie jest bogata. W sąsiedniej Tajlandii wykształcenie nawyku czytania zajęło kilka dziesięcioleci. W przekazach medialnych płynących z Tajlandii, Wietnamu czy Chin dominują obrazy kultury i historii tych krajów. W przekazie TV Lao eksponuje się walory kultury lokalnej, jej specyfikę np. w dziedzinie kultury jedzenia, przyrządzania potraw (sticky rice uchodzi za typową potrawę laotańską), stroju (sin, tradycyjne spódnice kobiet)²³ starając się równoważyć

medialne wpływy obce. Wzniesione w przestrzeni publicznej pomniki historyczne ukazując sylwetki dawnych władców przenoszą wyobraźnię odbiorców do dawnej historii Laosu.

Obecnie dochodzi jeszcze jeden czynnik, może nawet daleko idący w skutkach z punktu widzenia budowy tożsamości kulturowej i narodowej kraju, wynikający z rosnącej w kraju chińskiej obecności w formie inwestycji i osiedlenia się, w wielu wypadkach nielegalnego, Chińczyków z południa Chin. Mówi się nawet o stopniowej kolonizacji północnych terenów Laosu przez Chiny i ich sinizacji. W stolicy są dzielnice, w których całe kwartały są już zamieszkane przez ludność chińską. Kupcy mówią wyłącznie po chińsku i nie chcą uczyć się miejscowego języka.

Opinia publiczna coraz śmielej wskazuje, że winni są politycy, jak choćby Somsavad Lengsavad, były wicepremier, odsunięty od władzy po kongresie LPRP w styczniu 2016 roku²⁴, znany ze wspierania inwestycji chińskich i obecności Chińczyków w kraju. Mówi się, że Somsavad nie wykazywał

zalecenie władz i dotyczy zwłaszcza urzędowych miejsc pracy.

²³ 10 Kongres LPRP w dniach 18-22.01.2016 r.

²⁴ 10 Kongres LPRP w dniach 18-22.01.2016 r.

²³ Kobiety w Laosie noszą je podczas różnych oficjalnych i prywatnych uroczystości. Jest to

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

12

należytej troski o zachowanie np. historycznych budynków z okresu panowania francuskiego, jako symboli władzy kolonialnej, znajdując w tym doskonały pretekst do decyzji ich wyburzania. Efekty tej polityki są aż nadto widoczne: rosnący las wysokosciowców wokół centrum stolicy, czy zmieniające kompletnie sylwetkę miasta zabudowanie nabrzeża Mekongu; wszystkie te nowe budowle nie są zamieszkane. Czekają bądź na kupców, czy przybyszów spoza Laosu, najpewniej z Chin, co może je kiedyś ożywić. Trudno sobie wyobrazić, by Laotańczycy mogli sobie pozwolić na zakupienie w nich apartamentów: cena stanowi nieprzekraczalny dla większości mieszkańców próg, a ponadto narzucany model mieszkalny zdecydowanie koliduje z miejscowymi zwyczajami; dochodzi do tego jeszcze bardzo kontrowersyjne zabudowywanie przez chińskich developerów rozległych mokradeł, stanowiących naturalne tereny absorbujące wodę powodziową - wylewy Mekongu nie są tu rzadkością.

Odejście Somsavada z polityki i udanie się w ostatnich dniach do klasztoru buddyjskiego, o czym donosiła prasa, to też wynik takiej konfuzji wartości, chyba nie tylko w wymiarze osobistym. Opinia publiczna upatruje w tym także wykorzystanie przez niego tradycyjnych wartości dla uniknięcia

odpowiedzialności za niepopularne decyzje podejmowane za czasów urzędowania. Interesujące, że postępująca równolegle migracja z Wietnamu nie budzi podobnych obaw. Być może wynika to z innej skali inwestycji wietnamskich w Laosie. Wietnamczycy są też widoczni w sferze religijnej. Na przykład katedrę katolicką w Vientiane wypełniają po brzegi o określonej porze wierni z Wietnamu. Ich liczba w ostatnich latach tak wzrosła, że nie mieszczą się w murach świątyni, zajmując całe otoczenie. Laotańczycy odnoszą się do nich przyjaźnie, najwyraźniej nie są to migranci kłopotliwi. Widać zresztą na co dzień charakterystyczne sylwetki mobilnych sprzedawców przysmaków rybnych i najróżniejszego sprzętu domowego.

Prowadzona przez władze Lao PDR polityka historyczna pozwala przewyciężyć międzynarodowe stereotypy o Laosie jako kraju tajemniczym czy trudno dostępnym i bez własnej tożsamości. Eksponowana w Muzeum Narodowym w Vientiane ciągłość historyczna Laosu od czasów prehistorycznych do obecnych ma upodobnić dzieje Laosu do dziejów państw sąsiednich.

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

13

Westernizacja czy sinizacja?

Laos przestał być terenem peryferyjnym, rodzajem buforu między silnymi państwami, mało znanym i niemal nie dostrzeganym przez sąsiadów. Co więcej, mimo, że jest otoczony przez silniejszych ekonomicznie sąsiadów, a także że przewyższają go oni demograficznie, to od kilku lat odnotowuje wzrost gospodarczy na poziomie 8%, co stawia go przynajmniej pod względem statystycznym w czołówce państw regionu. Jego atutem jest także usytuowanie w samym centrum półwyspu indochińskiego, na skrzyżowaniu powstających sieci nowoczesnych połączeń komunikacyjnych i technologicznych, przecinających Laos i łączących państwa regionu. Bogate złoża mineralne, zwłaszcza miedzi i złota, przyciągają inwestorów także z Europy. Potencjał energetyczny zawarty jest w bogatym systemie wodnym skoncentrowanym wokół Mekongu. Rząd planuje wybudowanie dalszych kilkudziesięciu hydroelektrowni.

Budowa i umacnianie tożsamości kulturowej i politycznej Laosu ma znaczenie dla zachowania równowagi politycznej w regionie. Uczestnictwo w ASEAN-ie i w innych regionalnych formułach współpracy wzmocniło Laos na arenie międzynarodo-

wej. Relacje międzykulturowe i między-ludzkie nabierają nowego wymiaru wraz z przybliżaniem się wizji ASEAN-u jako wspólnoty społeczno-kulturowej, którą trudniej zbudować niż wspólny rynek.

Pierwsze doświadczenia w zakresie integracji regionu Laos wyniósł z okresu kolonialnego, gdy Francuzi próbowali zjednoczyć Indochiny we wspólnocie indochińskiej. Sądziło się, że samym tworem ideowo-lingwistycznym (Unia Indochin) zdolającą przezwyciężyć podstawowe sprzeczności między tradycją konfucjańską ówczesnego Wietnamu, a indo-buddyjską pozostałych części tworzonego Imperium (Laos i Kambodża). Projekt się nie udał właśnie z powodu nieprzystawalności modeli życia i systemów wartości, a nie tylko z powodu innych powszechnie znanych okoliczności historycznych. Jeden z filarów ASEAN-u odnosi się właśnie do wartości kulturowych poszczególnych krajów co egzemplifikuje skalę trudności w budowaniu integracji regionalnej w tym rejonie świata.

Akcentując ważność przeszłości historycznej i budując własną tożsamość narodową, Laos nadrabia zaległości w stosunku do sąsiadów.²⁵ Rolę wentylu bezpieczeństwa

²⁵ W zmianach personalnych wprowadzonych na początku b.r. w systemie władzy można zauważyć

LAOS: POLITYKA PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

| Dr Tomasz Gerlach

14

zapobiegającego konfliktom we wspólnocie ASEAN pełni zasada nie ingerowania w sprawy wewnętrzne innych. Ten dystans i utrzymujący się brak zaufania widać na przykładzie wielostronnych sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim oraz w trójstronnych sporach między Laossem, Kambodżą i Wietnamem o zagospodarowanie wód Mekongu.

W Azji Południowo-Wschodniej coraz wyraźniej rysuje się konflikt między dwiema szkołami rozwoju ekonomicznego: chińską i amerykańską. A także między zespołami wartości cywilizacji indyjskiej (buddyzm) i chińskiej (konfucjanizm). Wypadki w Myanmarze na tle radykalizującego się buddyzmu (nowe zjawisko) są wyrazem napięć między różnymi wartościami kulturowymi i religijnymi, na co

wpływ mają zjawiska społeczne wynikające m.in. z globalizmu ekonomicznego. Procesom tym poddawany jest też Laos.

Alternatywa między modelem rozwoju oferowanym przez Chiny i przez Zachód jest w regionie sprawą otwartą i nader kontrowersyjną. Jakim wpływom ulegnie Laos będzie zależało m.in. od tożsamości kulturowej, narodowej i politycznej tego państwa. W tym kontekście polityka historyczna, jaką od prowadzą władze ma ogromne znaczenie dla przyszłości kraju i jego roli w całym regionie.

Dr Tomasz Gerlach

wybór wartości, którymi kierować się chcą rządzący. Upadek Somsavad Lengsavada, o którym była wcześniej mowa, sygnalizuje społeczeństwu, iż rząd chce zapobiec dalszej sinizacji Laosu. Somsavad był też przeciwnikiem rozwijaniu polityki przeszłości historycznej kraju – twierdził m.in. iż przeszłość historyczna nie ma najmniejszego znaczenia, ofiarą podobnych opinii padły m.in. niektóre pozostałości architektury kolonialnej, nie mówiąc już o wprowadzeniu chińskich developerów do Vientiane, którzy nie licząc się z miejscową tradycją zaczęli wprowadzać zabudowę wysokościową.

CSM jest niezależnym, pozarządowym ośrodkiem analitycznym zajmującym się polską polityką zagraniczną i najważniejszymi problemami polityki międzynarodowej. Fundacja została zarejestrowana w 1996 r. CSM prowadzi działalność badawczą i edukacyjną, wydaje publikacje, organizuje konferencje i spotkania, uczestniczy w międzynarodowych projektach we współpracy z podobnymi instytucjami w wielu krajach. Tworzy forum debaty i wymiany idei w sprawach polityki zagranicznej, relacji między państwami oraz wyzwań globalnego świata. Działalność CSM jest adresowana przede wszystkim do samorządowców i przedsiębiorców, a także administracji centralnej, polityków, dyplomatów, politologów i mediów. Od 2009 r. CSM jest uznawany za jeden z najlepszych think tanków Europy Środkowo-Wschodniej w badaniu „The Leading Public Policy Research Organizations In The World” przeprowadzanym przez Uniwersytet Pensylwanii.

Centrum Stosunków Międzynarodowych ul. Mińska 25, 03-808 Warszawa t: +48 22 646 52 67

www.twitter.com/CIR_CSM

www.facebook.com/CIR.CSM

CENTRUM
STOSUNKÓW
MIĘDZYNARODOWYCH